

Hasan Âli Ediz (1904, Priboy, Sırbistan - 3 Temmuz 1972, İstanbul)

70'e yakın çeviriye imza atmış yetkin ve öncü çevirmenlerimizdendir.

Sırbistan'ın Priboy kasabasında doğdu ve on bir yaşına kadar orada yaşadı. Balkan Savaşı'ndan sonra, 1913 yılında, ailesiyle birlikte İstanbul'a göç etti.

Telgrafçı olan babası 1914 yılında askere alınınca ailenin maddi durumu kötüleşti. Hasan Âli Ediz, gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldı. 1919'da İstanbul'un İngilizler tarafından işgali sırasında işgale karşı bildiri dağıtmaktan tutuklandı. 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine girdi. Maddi yetersizlik sebebiyle Askeri Tıp Akademisi'ne geçti. 1921 yılından 1930'lu yıllara kadar Türkiye Komünist Partisi (TKP) içinde çalışma yürüttü, Merkez Komitesi ve Politbüro'ya seçildi. 1923 1 Mayıs'ında "komünist bildirileri dağıttığı" için tutuklandı. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandı ve Askeri Tıp Akademisi'nden atıldı. İki ay hapiste kaldı. 1925'te Sovyetler Birliği'ne gitti. Gıyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı. Orada kaldığı beş yıl içinde bir yandan siyasal faaliyetlerini sürdürürken bir yandan da tıp eğitimine devam etti. Türkiye'ye döndükten sonra, 1930-1935 yılları arasında hapis yattı.

Sonraki yıllarda kendini tümüyle yazarlığa ve çevirmenliğe verdi. Devlet Kitapları Müdürlüğü'ne danışman olarak girdi ve buradan emekli oldu.

Hasan Âli Ediz'in asıl verimi çeviri alanındadır. Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri dizisinin gerçekleşmesine önemli katkısı oldu. Fransızca, Rusça ve Sırpça bilen Ediz, pek çok klasik ve çağdaş yapıtı Türkçeye kazandırdı.

Ölümünden sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) tarafından Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü verilmeye başlandı. Ne var ki bu ödül, TYS'nin 12 Eylül Darbesi'nden sonra kapatılmasıyla kesintiye uğradı.

Suç ve Ceza (Dostoyevski), Anna Karenina (Tolstoy), Seçme Hikâyeler (Çehov, 2 cilt), Duman (Turgenyev), Mayıs Gecesi (Gogol), Dubrovski (Puşkin), Soyтары (Gorki), Ekmeğimi Kazanırken (Gorki), Benim Üniversitelerim (Gorki); Yordam Edebiyat'ın yayımladığı ve yayımlayacağı Hasan Âli Ediz çevirilerinden bazılarıdır.

Hasan Âli Ediz, çeviri hayatının ilk yıllarından itibaren Çehov öykülerini Türkçeleştirmeye başlamış; 1938'de *Artistin Ölümü, Kabuğuna Çekilmiş Adam*; 1939'da *6 No.lu Koğuş*; 1943'te *Bir Ressamın Hikâyesi (Ve Diğer Hikâyeler)*; 1955'te *75.000* ve 1971'de *Küçük Köpekli Kadın* adlı seçkilerle bu öyküler Türkçeye kazandırılmıştır. Tüm bu çeviriler Rusça aslından yapılmış olup, toplu basımı 1991 yılında Engin Yayıncılık tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yordam Edebiyat'ta
Hasan Âli Ediz Çevirileri

Suç ve Ceza • Dostoyevski

Anna Karenina • Tolstoy

Seçme Öyküler • Çehov (2 cilt)

Duman • Turgenyev

Mayıs Gecesi • Gogol

Dubrovski • Puşkin

Soytarı • Gorki

Ekmeğimi Kazanırken • Gorki

Benim Üniversitelerim • Gorki

ANTON ÇEHOV

SEÇME ÖYKÜLER

I

KENT HİKÂYESLERİ

TÜRKÇESİ
HASAN ÂLİ EDİZ

*yordam
edebiyat*

Yordam Edebiyat: 20 • Seçme Öyküler 1: Kent Hikâyeleri • Anton Çehov
ISBN 978-605-172-207-8 (Tk) - ISBN 978-605-172-208-5 • Türkçesi: Hasan Âli Ediz
Kitap Editörü: Dilan Keyvan • Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • Birinci Basım: Nisan 2017
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No:38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

SEÇME ÖYKÜLER

I

KENT HİKÂYELERİ

İÇİNDEKİLER

YAYINEVİNİN NOTU	9
ANTON PAVLOVIÇ ÇEHOV <i>Hasan Âli Ediz</i>	11
ÇEHOV <i>Maksim Gorki</i>	29
TÜRKİYE'DE ÇEHOV <i>Hasan Âli Ediz - Mete Ergin</i>	52

KENT HİKÂYELERİ

ÜNLEM İŞARETİ	57
YAĞMURDAN KAÇARKEN DOLUYA TUTULDU	63
DUVARDAKİ ÇİVİ	70
İKİYÜZLÜ İNSANLAR	73
İKİ MEKTUP	77
POLİNKÂ	80
ATILMIŞ ÇOCUK	86
BİR FACİA	92
YENİ YIL ÇİLEKEŞLERİ	99
ÇİZMELER	103
SAYMAN YARDIMCISININ GÜNLÜĞÜNDEN	108
BERBER DÜKKÂNINDA	111
GÜÇLÜ BİR SAVUNMA	115
KÜÇÜK KÖPEKLİ KADIN	118
DEĞERLİ KÖPEK	137
SUSSS!	140
SADIK EŞ	144
AKTÖRÜN ÖLÜMÜ	147
ANÜTA	155
BUKALEMUN	160
ESKİ EV	165
KULİS ARASINDA	172
SINAVDAN SONRA	176
YILBAŞI HİLECİLERİ	180
MEMURUN ÖLÜMÜ	184
KADIN GEVEZELİĞİ	188

SİNİR BOZUKLUĞU	192
ÜÇÜNDEN HANGİSİ	197
PEMBE ÇORAPLAR	205
YAZAR	210
İVAN MATVEİÇ	214
ŞARKICI KIZ	220
LEKELİ HUMMA	227
KAYITSIZLIK	235
BABA	254
SARHOŞLAR	262
TİYATRODAN SONRA	269
MEZARLIKTA BİR GECE	273
BAŞARISIZLIK	278
PISIRIK KIZ	281
BAYANLAR	284
DÜŞ	289
LİBERAL	296
GİZEMLİ BİR TIP	302
ÇEKİRGE	305
İFTİRA	337
KADININ ÖCÜ	342
POSTACI	346
MUTLU ADAM	353
75.000	359
BİR MESELE	365
ACI	373
OTELDE	379
UYKU SERSEMLİĞİ	383
GURBETTE	388
OĞLAN ÇOCUKLARI	393
AİLE BABASI	401
KORUYUCU	406
BİLDİK ERKEK	409

YAYINEVİNİN NOTU

Çehov, ilk kez Türkçeleştirildiği 1935 yılından itibaren Türkiye'de edebiyatseverlerin ilgisini çekmiş, izleyen yıllarda birçok çevirmen ve yayınevi tarafından eserleri dilimize kazandırılmaya devam etmiş, seçkin bir yazardır.

Ülkemizde Rusça çevirinin en önemli isimlerinden sayılan Hasan Âli Ediz, bir Çehov tutkudur. Çeviri hayatına başladığı 1938 yılından ölümüne kadar geçen sürede, eserlerini sıklıkla Türkçeleştirdiği Çehov'un tanınması ve sevilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Diyebiliriz ki Türkiye'de birkaç kuşak, Çehov'la ilk kez Hasan Âli Ediz'in Türkçesiyle buluşmuştur.

Yordam Edebiyat olarak, dört yüz elliden fazla öyküsü bulunan Çehov'u anlatmaya hiçbir "seçki"nin yeteceğini düşünmüyoruz. Amacımız Çehov'u tanımlamak, sınırlamak, kavramlara indirgemek değil, farklı bir okuma seçeneği sunmaktır.

Kent Hikâyeleri ve *Taşra Hikâyeleri*, kentin ve taşranın kendine özgü, insanın biçimlendiren, sakinlerinin farkına varmadığı ama yabancıları tuhaf ve anlaşılmasız görülen ruhunun, sirayet ettiği öykülerdeki izi sürülerek hazırlanmış birer okuma önerisidir ve Hasan Âli Ediz çevirilerinden titiz bir çalışmayla seçilmiştir.

Yordam Edebiyat

ANTON PAVLOVIÇ ÇEHOV

Hasan Âli Ediz

KİŞİSEL YAŞANTISI

Bakkal Çıraclığından Yazarlığa

Rusya'nın güneyinde, Azak Denizi kıyısında, Taganrog adlı bir kent vardır. 1860'lı yıllarda bu kentin nüfusu 65 bin kadardı. O tarihlerde endüstriden yoksun olan bu kent, bütün kıyı kentleri gibi geçimini ticarete bağlamıştı.

İşte bu Taganrog kentinde, birçok dükkânın dizi dizi sıralandığı bir sokakta, kapısının üstündeki tabelada, *Çay, Şeker, Kahve, Sucuk ve Daha Birçok Sömürge Malları* yazan gösterişsiz bir bakkal dükkânı da vardı. Tuzlu balık ve gazyağı kokan bu gösterişsiz bakkal dükkânının sahibi Çehov'un babası idi. Dükkânda çıracılık yaparak babasına yardım eden Çehov'un, bir gün gelip mahalle bakkalı çıracılığından büyük bir yazarlığa yükseleceğine ihtimal verenler herhalde çok azdı.

Çehov'un Ailesi

Voronej köylülerinden olan Çehov'un dedesi, Çertkov adlı bir derebeyinin toprak kölesi idi. Çalışkan ve akıllı bir kişi olduğu için kısa bir zamanda derebeyinin çiftliğinde kâhya oldu, para biriktirmeyi başardı. 1841 yılında kendisinin ve üç oğlunun özgürlüğünü satın aldı. Kendisi zengin bir kontun Don Irmağı boyundaki çiftli-

ğine müdür oldu, oğullarından Pavel Yegoriç Çehov'u da, Taganrog kentinde Kobilin adlı bir tüccarın yanına çırak olarak verdi.

Büyük yazar Çehov'un babası olan P. Y. Çehov, uzun yıllar Kobilin'in yanında çıraklık ve tezgâhtarlık etti. 1857 yılında da Taganrog'da kendi dükkânını açtı. Kısa bir süre sonra da evlendi.

Çehov'un babası düzenli bir öğrenim görmemişti. Ama yine de ke-man çalıyor, yağlı boya resim yapıyor, güzel sesiyle ilahi söylüyor, kilise korosunu yönetiyordu. Pavel Yegoriç'in sanatçı yanını yansıtan bu işler, özellikle koro işi, onu bakkallık işlerinden çok ilgilendiriyordu.

Ama, o dönemin geri ve karanlık yaşantı koşulları, Pavel Yegoriç'in yeteneklerini etkilemekten geri kalmadı. Onun sanatçı eğilimleri dinsel bir akıma, kilise şarkıcılığına yöneldi. İrade ve sebatı ise, sertlik ve despotluk hâlini aldı.

Çehov'un Çocukluğu

Anton Pavloviç Çehov, 17 Ocak 1860 tarihinde, Taganrog kentinde doğdu.

Çehov'un dört erkek kardeşiyle bir kız kardeşi vardı. İrili ufaklı bu beş erkek kardeş, evde, babalarının başkanlığında ilahi okur, hiç aksatmadan kiliseye giderdi. Çehov ailesi kilise korosunun başında bulunur, Çehov kardeşler sesleri kısılcıncaya kadar ilahi okurdu. Çehov'lar evlerine dönünce, bu dinsel tören geç vakitlere kadar evde de sürüp giderdi.

Çehov, daha küçük yaşlarda, bakkal dükkânında babasına yardım etmeye başladı. Çehov'un babası, dükkânındaki çıraklara olduğu kadar kendi çocuklarına da sert davranır, onları sık sık döverdi. Çehov, *Üç Yıl* adlı eserinde, Laptev'in ağzından bu konu ile ilgili çocukluk anılarını şöyle anlatmaktadır:

"İyi hatırlıyorum, daha beş yaşıma basmadan babam beni okutmaya, daha doğrusu dövmeye başladı. Beni sopa ile döver, kulaklarımı çeker, başıma vururdu. Ben her sabah gözümü açar açmaz, acaba bugün beni dövecek mi, diye düşünürdüm. Bana ve kardeşlerime oynamak, birbirimizle şakalaşmak yasaktı. Sabah akşam kiliseye git-

mek, papazların ellerini öpmek, ayrıca evde de ilahi okumak zorunda idik. Kilisenin yanından geçtikçe çocukluğumu hatırlarım, içim bulanır. Sekiz yaşında, babamın yanında çalışmaya başladım. Orada bir cıracak gibi çalışır, her gün dayak yerdim.”

Çehov’un babası ne kadar sertse, annesi Yevgenya Yakovlevna da öylesine iyi yürekli, duygulu, ince bir kadındı. Kocası kilise adına kendi sağlığını, çocuklarının nafakasını harcarken, o tam tersine, kendisi için en zorunlu sayılabilecek şeylerden bile çocukları uğruna feragat etmekten çekinmiyordu.

Yevgenya Yakovlevna’nın, çocuklarının kafaca gelişimi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Anneleri, toprak köleliği düzeninin bütün acılarını, bütün kötülüklerini görmüş bir insan olarak o düzene karşı çıktı. Bu görüşünü çocuklarına da aşılamaktan geri kalmadı.

Çehov kardeşlerin hepsi de zeki, alaycı, şakacı çocuklardı. Bunların evdeki oyunları, babalarının yarattığı ağır havayı dağıtan biricik çareydi.

Çehov Yunan Okulunda

O dönemde, Karadeniz kıyısındaki bütün kentlerde olduğu gibi Taganrog’da da ticaret Yunan tüccarların elinde idi. Birinci sınıf tüccarlar hep Yunanlardı. Üçüncü sınıf bir tüccar sayılan Çehov’un babası için bu Yunan tacirlerin yaşantısından daha iyisi olamazdı. Onun için, oğullarından hiç değilse birinin Yunanlar gibi zengin olmasını istiyordu. Bu düşünce ile yedi yaşını bitiren Çehov’u, Taganrog’daki Yunan okuluna verdi.

Çehov’un, bu okulu anlatan bir hikâyesinden öğrendiğimize göre, bu beş sınıflık Yunan okulunun, bizim eski mahalle okullarından hiçbir farkı yoktur. Bütün okul bir sınıfın içine toplanmış, beş sınıfın derslerini bir bilgisiz öğretmen üzerine almıştır. Bu biricik öğretmenin, bir fırında hamurkârlık eden İspiro adlı bir de yardımcısı vardır. Sınıf geçmek ya da sınıf değiştirmek, aynı odanın içinde sıra değiştirmekle olurmuş. Okulun dayandığı biricik eğitim sistemi de dayakmış.

Çehov'un annesi bütün bunları yakından bildiği için çocuğunun böyle bir okula verilmesine karşıymış, ama sert kocasına laf anlatmak kabil olmamış ve Çehov bir yıl kadar bu okula gitmiş. Tabii hiçbir şey öğrenememiş, çocuğun babası da sonunda bunu kabul etmiş. Bir gün tanıdık bir Yunan tüccar aracılığıyla çocuğun Yunanca bilgisini yoklatmış. Bir yıl içinde hiçbir şey öğrenmemiş olduğunu görünce, onu bu okuldan alıp Taganrog lisesine vermiş (1868).

Çehov Lisede

Çehov, lisenin çalışkan bir öğrencisi olmakla birlikte başarı derecesi orta idi. Son sınıflara doğru daha yüksek bir başarı göstermeye başladı. Bunu, aile yaşamındaki değişikliklerle açıklamak mümkündür: Babasının işi bozulduğundan Çehov'un ailesi 1876 yılında Moskova'ya taşınmış, Çehov bir başına Taganrog'da kalmıştı. Tabii bu vesile ile dükkânda çıraklık, kilisede şarkıcılık etmek gibi işlerden kurtulmuştu.

Çehov bu yıllarda, yaşamını sürdürebilmek için özel dersler vermek zorunda kaldı. Çehov'un verdiği bu savaşı, ona, çok genç yaşlarda çevresini incelemeyi, bir başına düşünmeyi, bu taşra yaşamının iliklerine kadar işlemiş olan adiliklerine ve "köle" ruhuna eleştirici bir gözle bakmayı öğretti.

Çehov, dersleri içinde Rus dili ile edebiyat derslerini hepsinden çok severdi. Çehov'un o sıralarda, dersler dışında biricik avuntusu ve eğlencesi tiyatro idi. Parası olmadığı için, ancak yiyeceğinden kırsak tiyatroya gitme olanaklarını bulabiliyordu.

Ayrıca Çehov, daha lise sıralarında okul dergisine yazı yazmaya başlamıştı.

Çehov Üniversitede

1879 yılı sonbaharında liseyi bitiren Çehov, Moskova'ya gelerek, tıp fakültesine kaydoldu. Çehov'un yazın yaşamına atılışı da yine bu yıla rastlar.

Hem okumak, hem geçimini sağlamak zorunda olan genç üniversite öğrencisi, çeşitli güldürü dergilerinde yazı yazmaya başladı. Çehov'un "...V", "Çehonte", "Anton Ç...", "Öfkeli Adam", "Kardeşimin Kardeşi", "Müşterisiz Doktor" gibi takma adlarla o sıralarda yazdığı bu yazılar, daha çok zekice yazılmış fıkralar, küçük güldürü hikâyeleri idi. Çehov'un o dönemde yazdığı hikâyelerden bazıları, yazarın üniversiteyi bitirdiği yıl (1884) yayımlanan ilk toplu hikâyelerinin birinci cildine girmiş bulunuyor.

Doktor Çehov

Çehov 1884 yılında üniversiteyi bitirince, kardeşinin öğretmen olarak bulunduğu Moskova yakınlarındaki bir kasaba hastanesinde doktorluğa başladı. Bir aralık ilçe doktoruna da vekâlet etti. Bütün bunlar ona gözlem alanını genişletme fırsatını verdi. *Kaçak, Kadavra* gibi hikâyeler bu gözlemlerin bir ürünüdür.

Çehov doktorluğu seviyordu. Ne var ki, yazarlık sanatına olan sevgisi de büyüktü. Bu yüzden birkaç yıl, doktorlukla yazarlığı bir arada yürütmeye çalıştı. Nitekim artık büyük ve tanınmış bir yazar olduğu 1888 yılında, doktorluktan vazgeçmeyi kendisine öğütleyen bir dostuna şu karşılığı vermişti:

"Bir işim değil de iki işim olduğumu düşündüğüm zamanlar kendimi daha cesaretli hissediyorum; doktorluk karım, edebiyat da metresimdir. Birinden bıktığım zaman öbürüne gidiyorum."

Yazar Çehov

Ne var ki Çehov hiçbir zaman profesyonel bir doktor olmadı. Zamanla "metres"i, "karı"sının yerini aldı. Böylece yazar, kendisini büsbütün edebiyat işlerine verdi. Ama tuhaf değil midir, Çehov yıllarca iyi bir doktor olduğuna inandığı hâlde, bir türlü iyi bir yazar olduğuna inanmak istememişti.

1886 yılında Çehov'un toplu hikâyelerinin ikinci cildi çıktı. Yazarın adı da gittikçe duyulmaya başladı. Buna bağlı olarak Çehov'un kendi yazılarına olan dikkat ve ilgisi de arttı.

1887'de Çehov'un toplu hikâyelerinin üçüncü cildi çıktı. Bu cildin çıkışından sonra Bilimler Akademisi ona Puşkin Ödülü'nü verdi.

1888 yılında Çehov'un ilk oyunu olan *İvanov*, Moskova'nın özel tiyatrolarından Korş'ta sahneye konuldu. Aynı yıl yazarın *Bozkır* adlı uzun hikâyesi, *Kuzey Habercisi* adlı dergide yayımlandı. Bu hikâye eleştirmenlerce çok beğenildi.

Çehov'un Görüşlerindeki Değişiklik

Çehov'un ünü arttığı ölçüde, çevresine ve dünyaya ilişkin görüşlerinde de bir değişiklik fark edilmeye başlandı. Çehov bir yazarın çevresine, çevresindeki sosyal çatışmalara ilgisiz kalabileceğine uzun yıllar inanmış, bu inancını yazılarına da yansıtmişti. Ama, 1880'li yıllardan başlayarak bütün ağırlığıyla Rus toplum yaşamı üzerine çöken çarlık baskısı, özellikle çaresizlik içinde kıvranan aydın kesimini büyük bir umutsuzluğa düşürüyordu. Çehov, o dönemin bunaltıcı havasının etkisiyle bu aydınların en iyi temsilcilerinin bir bir nasıl mahvolduklarını gözleriyle görmüştü. Bu ağır havaya dayanamayan Gleb Uspenski sinir hastalığına yakalanmış, Garşin kendi canına kıymış, Çehov'un dostu, büyük resim sanatçısı Levitan, aynı sona uğramaktan zor kurtarılmıştı.

Bu yıllarda Çehov'un düşüncelerinde büyük bir kararsızlık göze çarpmakta idi. Çehov'un bu kararsızlığını yansıtan en güzel hikâyesi *Hazin Bir Hikâye*'dir. Bu hikâyenin başlıca kişisi olan profesörün kararsızlığı, Çehov'un o dönemdeki iç dünyasının gerçek bir aynasıdır.

Ama Rusya hızla sanayileşiyor, buna bağlı olarak Rus toplum yaşantısında yeni politik güçler sahneye çıkıyordu. Bu yeni ve ilerici güçlerin önderliği altında çarlık düzenine karşı kıyasıya bir savaş başlıyordu. Dönemin bütün ilerici aydınları bu savaşa katılmıştı. Bu durumun Çehov'u etkilememesi olanaksızdı. Yavaş yavaş Çehov'un eserlerinde de bir değişiklik göze çarpmaya başladı. Artık kaygısız gülüşüyle alaycı Anton Çehonte kaybolmuş, yerine A. Çehov gelmişti. Çehov da eserlerinde o dönem Rusya'sının iğrençliklerini yansıtmaya başladı.

Melihovo Dönemi

Çehov 1890 yılında Sahalin Adası'na gitti. Bu gezi izlenimlerini *Sahalin Adası* adlı kitabında anlattı. 1891 yılında ilk kez Avrupa'ya gitti. 1892 yılında da Melihovo malikânesini satın aldı. Gittikçe artan ziyaretçilerden kurtulmak, daha dingin bir hava içinde yazı yazmak bakımından bu Melihovo dönemi, Çehov'un sanat yaşamında çok verimli bir rol oynadı. Nitekim, Çehov *Altıncı Koğuş* (1892), *Bilinmeyen Bir Adamın Hikâyesi* (1893), *Kara Keşiş* (1894), *Üç Yıl* (1895), *Bir Ressamın Hikâyesi*, *Hayatım* (1896), *Mujikler* (1897), *Kulflı Adam* (1898) gibi en iyi hikâyelerini burada yazdı.

Çehov'un Hastalığı

Çehov daha üniversite sıralarında iken kendisinde veremin ilk uğursuz belirtilerini fark etmiş, ama uzun süre buna inanmak istememişti. Çehov'un bu kendi kendini aldatması 1897 yılı 24 Mart'ına kadar sürdü. O gün Melihovo'dan Moskova'ya gelen sanatçının, arkadaşı Suvorin'le öğle yemeği yerken birdenbire ağzından kan boşandı. Çehov, Moskova kliniklerinden birinde 15 gün kadar kaldıktan sonra, Güney Fransa'ya gitti. Hastalığı, yumuşak iklim koşullarında doktorların bakımı altında yaşamasını gerektiriyordu. Bunun için, Melihovo'daki malikânesini satarak 1898 yılında Kırım'ın Yalta kentine yerleşti. Böylece, Çehov'un yaşamında Yalta dönemi başladı.

Yalta Dönemi

Çehov Yalta'da bulunduğu sıralarda, hastalıkları yüzünden aynı kentte bulunmakta olan Tolstoy ve Gorki ile daha yakın bir ilişki kurdu. Özellikle Gorki ile kurduğu bu ilişki, ömrünün sonuna dek sürecek olan yakın bir dostluk hâlini aldı. Bu arada, Kuprin, Bunin, Mamin-Sibiryak gibi dönemin tanınmış yazarları gelip kendisini ziyaret etti.

Çehov, Yalta'da bulunduğu sıralarda vaktini daha çok tiyatro eserleri yazmakla geçirdi. *Martı* oyununun ikinci kez sahneye konulduğunda kazandığı başarı ona *Üç Kız Kardeş* (1901) ve *Vişne Bahçesi*

(1903) oyunlarını yazma cesaretini verdi. Çehov, gerek bu eserlerinin sahneye konuluşu, gerek 1898 yılı Eylül’ünde tanıştığı “Moskova Sanat Tiyatrosu” artistlerinden Olga Knipper ile kurduğu sıkı dostluk nedeniyle, sık sık Yalta’dan Moskova’ya gidip geldi.

Çehov, 1900 yılı baharında Moskova’ya gidemeyecek kadar hasta olduğu için Moskova Sanat Tiyatrosu sanatçıları, sevgili yazarlarına kendi oyunlarını seyrettirmek için Yalta’ya kadar geldi. Bu olay, Çehov ile Olga arasındaki ilişkileri daha da güçlendirdi. Sonunda 1901 yılı 25 Mart’ında, Çehov ile Olga evlendi. Ama Çehov, hastalığı yüzünden Yalta’da, Olga Çehova ise Sanat Tiyatrosu yüzünden Moskova’da kalmaya devam ediyordu. Bu durum karşısında, Çehov, Moskova yakınlarında bir yazlık kiralayarak, 1904 yılı Mayıs’ında Moskova’ya taşındı. Bu olay büyük yazarın sağlığı üzerinde kötü bir etki yaptı. Sağlık durumu ağırlaşan Çehov, aynı yılın 3 Haziran’ında karısıyla birlikte Avrupa’ya gitti.

Çehov’un Ölümü

Çehov, Avrupa’da, Almanya’nın İsviçre sınırındaki Badenweiler kasabasına yerleşti, ilk günlerde biraz düzelmiş gibi görünen sağlığı, 29 Haziran’da birdenbire kötüleşti. Hastada kalp yetmezliği baş gösterdi. Çehov, 2 Temmuz 1904 günü gözlerini yaşama kapadı. Ölüsü Moskova’ya getirilerek Novo-Diviçiy Manastırının mezarlığına gömüldü. Ölümünden dört yıl sonra Almanlar, 12 Temmuz 1908’de Badenweiler’de Çehov’un bir heykelini dikti. Ama 1914’te Birinci Dünya Savaşı patlak verince bu heykeli yıktılar.

ÇEHOV'UN SANAT YAŞANTISI

Klasik Rus edebiyatında eleştirel gerçekçiliğin en gerçek, en olgun temsilcisi sayılan Çehov'un edebiyat çalışmaları, başlıca iki yönde gelişti: kısa hikâye yönü, lirik dram yönü. Bu iki yönü ayrı ayrı incelemeden Çehov'un sanat yaşantısını anlamamıza olanak yoktur.

Hikâyeci Çehov

Çehov, kısa hikâyeleriyle Rus edebiyat tarihini olduğu kadar dünya edebiyat tarihini de çok zenginleştirmişti.

Çehov, 24 yıllık edebiyat çalışmalarında küçük hikâye türünü öylesine geliştirmiş, öylesine kusursuz bir hâle getirmiştir ki, bu hikâyelerin çoğu dünya edebiyatına birer başeser olarak girdi. Tolstoy onu Maupassant ile karşılaştırırken şöyle demektedir: "Fransızların üç yazarı vardır; Stendhal, Balzac, Flaubert. Bir de Maupassant. Ama Çehov ondan üstündür."

Yalnız ne var ki, Çehov'un bu yüксеklığe erişmesi için, zikzaklarla, sarsılmalarla, yeni edebiyat biçimleri aramalarla dolu, yorucu bir sanat yolundan geçmesi gerekiyordu.

İlk Hikâyeleri:

Çehov'un ilk hikâyesi 1880 yılında çıktı. Yazarın öğrencilik yıllarında, ekmek parası kazanmak için yazdığı hikâyelerin hemen hepsi de kısa güldürü hikâyeleri idi. Bu hikâyelerde canlandırılan kişilerin tasvirlerinde hiçbir derinlik yoktu. Bu hikâyelerin çoğunda, kaba bir güldürü sırtmakta idi.

Ama gerçek Çehov'un, büyük sanatçı Çehov'un ortaya çıkması için daha uzun bir süre geçmesi gerekiyordu. Nitekim Çehov, yazarlık yaşamına atıldıktan yaklaşık olarak yirmi yıl sonra, 1899 yılında, hikâyelerinin toplu olarak yeni bir baskısını hazırlarken;

yazarlığının ilk yıllarında “Çehonte” takma adı altında yazdığı hikâyelerinden birçoğunu bu eserlerine sokmamıştı. Bununla ilgili olarak yazdığı önsözde şöyle demişti: “Çehonte birçok şey yazmış olabilir, ama Çehov bunları kabul etmek zorunda değildir.”

Çehov’un 1887 yılına kadar yazdığı hikâyelerin çokluğu kadar, bunların konularındaki çeşitlilik de insanı şaşırtmaktadır. Dergilere yetiştirilmek üzere, kaşla göz arasında çırpıştırılan bu hikâyelere konu bulmak için Çehov, konserleri, tiyatroları, mahkemeleri, çarşı pazarı, eğlence yerlerini dolaşmak zorunda kalıyordu. Bu durum, genç yazarda gözlemcilik niteliğinin gelişmesine, yaşamı “olduğu gibi” tanımasına yardım ediyordu.

Sosyal Konulara Geçiş:

Çehov’un yaşadığı ortamda, gerçekten de gülünecek çok şey vardı. Çehov da gülüyordu. Ama şunu da hemen söylemeliyiz ki, Çehov, yazın yaşamının ilk yıllarında (1883-1885), dar yaşayış konuları üzerine yazdığı güldürücü hikâyelerin yanı sıra *Memurun Ölümü* gibi az çok sosyal bir nitelik taşıyan hikâyeler de yazmıştır. Gerçi bu hikâyeler de güldürücü idi. Ama bunların güldürücülüğü okurları eğlendirmiyor, düşündürüyordu. *Memurun Ölümü* hikâyesinde, küçük bir memur olan Çerviyakov, tiyatrodaki aksırık ve istemeyerek, önünde oturmakta olan bir generalin dazlak kafasını ıslatır. Üst üste yaptığı beceriksizce özür dilemelerle generalin çileden çıkarır. General onu terslemek zorunda kalır, memurcuk şiddetli bir ceza göreceğinden korkar ve korkusundan ölür. Gerçi bu bir hikâyedir ve bütün güldürücülüğüne rağmen, korkmuş bir insanın köle psikolojisini çok iyi anlatır.

Böylece Çehov, kısa güldürü hikâyelerinden, adım adım, sosyal, politik nitelik taşıyan büyük konulara geçti. Çehov’un edebiyat çalışmalarındaki büyük değişiklik, özellikle 1887 yılından sonra görülmeye başlandı.

Çehov’un, yazdığı hikâyelere karşı duyduğu sorumluluk, yalnız hikâyelerinin sanat değerinin yüksekliğinde değil, aynı zamanda bunların sayılarının azalışında da göze çarpmaya başladı. Nitekim

1883 yılında 120, 1885 yılında 129, 1886 yılında 112 hikâye yazmış olan Çehov, 1887 yılında 66, 1888 yılında 12 hikâye yazdı. Bundan sonraki yıllarda bunların sayısı daha da düştü. Ama, buna karşılık Çehov'un hikâyelerine duyulan ilgi gittikçe artmaya başladı. Öyle ki sanatçının yeni çıkan her hikâyesi bir "edebî olay" olarak karşılandı. Böylece yazarın *Uyku*, *Başlıksız Bir Hikâye* (1888), *Hırsızlar* (1890), *Altıncı Koğuş* (1892), *Kara Keşiş* (1894), *Asma Katlı Ev* (1896), *Mujikler* (1897), *Kılıflı Adam*, *İoniç* (1898), *Küçük Köpekli Kadın* (1899), *Çukurda* (1900), *Nişanlı* (1903) gibi, sanat değerleri büyük, uzun hikâyeleri birbirini izledi.

Hikâyelerindeki Sanat Özelliği:

Çehov'un hikâyelerinde göze çarpan en büyük sanat özelliği, bunlardaki üslup gerçekçiliğidir. Çehov'un hikâyelerinde hem Puşkin gerçekçiliğinin özentisiz sadeliği ve yalınlığını, hem de Gogol'un, yaşantı bayağılığının merhametsizce açığa vuruluşunu bulmak mümkündür. Sadece gerçeği, "olanı" yazmak ilkesine bağlı kalan Çehov, yavaş yavaş, bütün dış etkileri bir yana atarak, Rus yaşamının bütün karanlık ve iğrenç yanlarını ustaca gösterme yolunu tuttu. Çehov'un hikâyelerinde, XIX. yüzyıl Rus toplum yaşamının bütün renkliliği gösterilmiştir. Okurun önünde yoksulundan zengin soylusuna dek, Rusya'nın bütün sosyal sınıfları; arabacısından papazına kadar bütün mesleklerin temsilcileri resmigeçit yapar. Yazar, bütün bu hikâyelerinde yalnız topluma gerekli olan gerçekleri dile getirir.

Ama Çehov, sadece yaşamın dış gerçeklerini yazmakla yetinmez. Eşsiz bir psikolog ve pratisyen bir doktor olan Çehov, aynı zamanda büyük bir ustalıkla insan ruhunu da apaçık ortaya döker. Onun bu başarısında, doktorluk eğitiminin de büyük bir payı olduğu besbellidir. Çehov bir çocuğun da, yaşlı bir adamın da, doğurmak üzere olan bir kadının da iç dünyasını aynı ustalıkla yansıtmalarını bilmiştir. Aynı başarıyı *Kaştanca* adlı hikâyesinde olduğu gibi, hayvanların iç dünyasını yansıtmada da göstermiştir.

Hikâyelerinin Kompozisyonu:

Bir hikâyeci olarak Çehov'un önünde, birkaç sayfa içinde, az sözle çok şey söylemek gibi çok güç bir ödev durmakta idi. Onun bütün yazarlık yöntemi, bu ödevinin çok parlak bir biçimde çözümlenmesinde kendini göstermektedir.

Çehov'un hikâyelerinin çoğu, minyatür hikâyelerdir. Çehov "kısa, yani başarılı" yazmayı bir zorunluk olarak kabul etmişti. Kısalık ve başarı onun için aynı şeydi. Çehov 1889 yılında kardeşi Aleksandr'a yazdığı bir mektupta: "Kısalık ve açıklık başarının kız kardeşidir," demektedir. Yine o yıl Gorki'ye yazdığı bir mektupta bu konu ile ilgili olarak şu düşünceleri ileri sürmektedir:

"Müsveddelerinizi düzeltirken gereksiz tasvirleri, sıfatları elden geldikçe çıkarmaya çalışınız. Örneğin ben, 'Bir adam otların üzerine oturdu,' dediğim zaman bunu herkes anlar. Ama 'Uzun boylu, daracık omuzlu, kızıl sakallı bir adam, etrafına ürkek ürkek bakınarak yeşil ve ezilmiş otların üzerine yavaşça oturdu,' dersem, bunu ilk ağızda kimse anlayamaz!"

Çehov, yazılarında, gereksiz hiçbir söze, hiçbir tasvire, hiçbir kişiye yer vermez, bu ana düşüncelerini her zaman savunurdu.

Çehov'la ilgili bir eleştiri yazısında şöyle denilmektedir: "Çehov, hikâyelerinde, anlattığı kişilerin dünyasına girmez. Onları, kendilerinin görmedikleri bir fenerle aydınlatır. Işık nereye vurursa o kadarını görürüz. Ama o ışık, kişilerin mizacına, hâline hiç işlemez, dokunmaz. Işık söndükten sonra karanlıkta neler oluyor? Orasını bulmak, sezmek artık bize düşer..."

Çehov, birçok hikâyeciden farklı olarak, hikâyelerinde her zaman okurlara bir düşünme payı bırakmıştır.

Çehov'un Dili:

Çehov, yazılarında, hangi sınıftan olursa olsun, bütün okurların anlayacağı ve yadırgamayacağı açık, yalın bir dil kullandı. Bunu yaparken de hiçbir zaman bayağılığa düşmedi. Çehov bu amaca ulaşmak için yapılması gerekenleri şu sözlerle açıklamaktadır: "Yazı yazma sanatı, aslında kötü yazılanları çizme sanatıdır."

Çehov'un Rus edebiyatını sadeleştirme alanında oynadığı rol çok büyüktür. Rus edebiyat eleştirmeni A. Derman, *Çehov* adlı eserinde bu konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“Rus edebiyatı çok çeşitli yönlerde gelişti, ilerledi. Ama ne Gogol, ne Dostoyevski, ne Tolstoy, ne de Turgenyev, Rus edebiyatını sadeleştirmeyi kendilerine iş edinmişlerdi. Oysa Çehov, bunu kendine iş edindi ve bu alanda başarı sağladı. Bu, edebiyatın demokratlaştırılmasında atılmış yeni ve büyük bir adımdı. Çehov'un okur yığınlarını alabildiğine genişlettiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Çünkü Çehov'u anlamayan bir okurun bulunabileceğini düşünmek zordur.”

Dramaturg Çehov

Kısa hikâyeyi, Çehov'un başlıca edebiyat türü olarak saymak mümkündür. Çehov, özellikle sayısı pek çok olan kısa hikâyeleriyle, içinde yaşadığı toplumun iğrençliklerini, sömürücülüğünü, zamane aydınlarının ruh hâlini yansıtmayı başardı. Ama kısa hikâyenin, bir edebiyat türü olarak, Çehov'un yaratıcılık gücünü ve düşüncelerini belli sınırlar içinde tutmak gibi bir özelliği vardı. Bu bakımdan kişileri az olan kısa hikâye türü, kısalığı yüzünden, kişilerinin geniş bir şekilde çözümlenmesine olanak vermiyordu. Oysaki Çehov, çağdaşı olduğu toplumun geniş sosyal sınıflarının yaşantısını ve ruh hâlini genelleştirme çabası içinde idi. Ona bu olanağı verecek bir edebiyat türü gerekli idi. Çehov'a göre bu edebiyat türü dramdı.

İlk Piyesleri:

Çehov'un tiyatro tutkusu daha çocukluğunda başlar. İlk büyük sanat eserinin bir tiyatro eseri olması, bu tutkusuyla sıkı sıkıya bağlıdır. Çehov daha öğrenciliği sırasında, dönemin büyük tiyatro sanatçılarından Yermolova'nın jübilesi için bir piyes yazmış, bunu götürüp sanatçıya vermişti. Ama Çehov'un bu eseri beğenilmemiş ve oynanmamıştı. Çehov bu eserini yırtıp attığı için, piyesin basılmasına ve toplu eserleri arasına girmesine de olanak kalmamıştı.

Çehov'un 1885'te yazdığı *Büyük Yol Üzerinde* adlı bir perdelik dramının oynanmasına da dönemin sansürü izin vermemişti.

Çehov'un ramp ışığına çıkan ilk tiyatro eseri, 1887'de yazdığı *İvanov* dramıdır. Çehov bu eserleriyle bir yandan düş kırıklığına uğramış bir toplum adamı, bir aydın tipi yaratmak, öte yandan da tiyatrodan bir yenilik yapmak istemişti. Ama, bütün çabalarına rağmen yazar bu eserinde, eski tiyatro geleneklerinden kendini tamamiyle kurtaramamıştı. Bunun için *İvanov*, Çehov'un istediği gibi bir eser olmadı. Ama bu hâliyle bile seyirciyi uyarmaktan, seyircinin ilgisini çekmekten geri kalmadı.

Çehov'un Öteki Tiyatro Eserleri:

Çehov, *İvanov*'daki bu başarısızlığına rağmen, tiyatro eseri yazmaktan vazgeçmedi. Böylece, *Kolhas*, *Düğün*, *Jübile*, *Ayı*, *Evllenme Teklifi* gibi kısa komedileri doğdu. 1889'da *Gulyabani* piyesini yazdı. Ama *Gulyabani* de *İvanov* gibi tamamıyla yeni tiyatro tekniğine göre yazılmamıştı. Eserin, pek de öyle göze batacak kadar olmamakla birlikte, melodrama çalan yanları vardı. Kısacası, eserin en büyük eksiği, yazarının tasarladığı yenilikleri iyice sindirememiş olmasında idi.

Bu başarısızlığın, Çehov'un üzerindeki etkisi pek büyük oldu. Yazar bu piyesini, toplu eserlerinden hiçbirine sokmadı. Oynanmasına da hiçbir zaman izin vermedi.

Çehov, hikâyeden bozma iki vodvil bir yana bırakılırsa, yedi yıl tiyatro eseri yazmadı. Ancak 1896 yılında, kafasını kurcalayan dramatik yeniliklere bir çözüm yolu olan *Martı* piyesini yazdı.

Martı'nın Serüveni:

Çehov'un yeni ve özgün bir piyes yazdığı çabucak duyuldu. Petersburg'daki Aleksandrinski Tiyatrosu, ünlü komedi sanatçılarından Levgeyeva'nın 17 Ekim 1896 tarihinde yapılacak jübilesinde oynanmak üzere Çehov'dan bu piyesi istedi. Çehov eserini bu tiyatroya vermekte bir sakınca görmedi. Ama, daha ilk provalarda içine bir kuşku düştü. Basmakalıp rollere alışık olan sanatçılar, bu eserde kendi rolleri için gerekli olan tonu bir türlü bulamıyor, âdeta yerlerini yadırgıyordu. Burada Çehov'un da, o zamanki tiyatro yöneticilerinin de gözünden kaçan önemli bir nokta vardı: Yepyeni bir anlayışla yazılan Çehov'un

bu eserini, o zamana kadar basmakalıp yöntemlerle oyun oynamaya alışık olan eski bir sanat tiyatrosu ekibi oynayacaktı.

Martı bu ilk temsilinde tam bir başarısızlığa uğradı. Seyirci oyunu ıslıkladı, yuhladı. Gazete ve dergiler eserle alay etti. Eleştirmenlerden biri: “Yirmi yıldır tiyatrolara gidiyorum, birçok başarısızlık gördüm, ama böylesine hiç rastlamadım,” diye yazdı. Çehov bu düşmanca havadan kurtulmak için Kırım’a kaçtı.

Görünürde *Martı*’nın bu başarısızlığını açıklayan birçok neden vardı. Eser ancak dokuz gün gibi çok kısa bir süre prova edilmişti. Üstelik tiyatro o sıralarda iyi bir rejisörden yoksundu. Eser çok tanınmış bir komedi sanatçısının yararına oynanıyordu. Seyircilerin çoğunluğunu, jübilesi yapılan sanatçının çok popüler olduğu başkent sosyetesinin gelenekçi kaymak tabakası oluşturuyordu. Bunlar nedense bir komedi sanatçısının jübilesinde ille de bir komedi oynanacağı ön yargısıyla tiyatroya gelmişlerdi.

Bunlar sadece başarısızlığın görünürdeki nedenleri idi. Oysa bu başarısızlığın nedenleri aslında çok daha derinlerde idi: Eser, yeni bir tiyatro anlayışıyla yazılmıştı. Hâlbuki eseri sahneye koyan tiyatro, oynayan sanatçılar, eski tiyatro geleneklerine sınıksız bağlı kişilerdi. Bu olay, yeni bir anlayışla yazılmış sanat eserlerinin, ancak yeni anlayışa göre kurulmuş tiyatrolarda oynanabileceğini gösteriyordu. Demek ki bu yeni esere yeni bir tiyatro gerekiyordu. Böyle bir tiyatro da zaten kurulmuştu.

Bir süre önce dram yazarı Nemiroviç-Dançenko ile aktör ve sahneye koyucu Stanislavski, Moskova’da “Sanat Tiyatrosu” adını taşıyan bir tiyatro kurmuşlardı. Yeni bir anlayışla, genç sanatçılardan kurulu bu topluluk Aleksey Tolstoy’un, vaktiyle yasaklanmış *Çar Fiyodor* dramıyla parlak bir başarı kazanmıştı. Bu topluluk, Çehov’dan *Martı*’yı istedi. Çehov uzun bir direnişten sonra eserini vermeye razı oldu.

Eser, 29 Kasım 1898 gecesi ilk temsilinde büyük bir başarı sağladı. Birinci perde bittiği zaman salonda, yüzyıl kadar uzun gelen birkaç saniyelik bir ölüm sessizliği oldu. Sanatçılar kuşku, şaşkınlık ve korku ile birbirlerine bakıyorlardı. Derken, çılgınca bir alkış

sağanağı tiyatroyu inlettii. Sanat Tiyatrosu genç kadrosuyla ilk defa olarak bütün olanaklarını ortaya koymuş, Çehov'a can vermişti.

Bu zaferin anlamını, Çehov'un Rus tiyatrosuna getirdiği yenilikleri daha iyi kavrayabilmek için o dönemdeki Rus tiyatrosunu bilmemiz gerekir.

Çehov Döneminde Rus Tiyatrosu:

Çehov döneminde Rus toplumunun içinde bulunduğu genel düşünce perişanlığı, tiyatroyu da etkilemekten geri kalmamıştı. Politika ilgisizlik, toplumdaki bayağı ve aşağılık zevkleri yaratma çabası, suya sabuna dokunmayan konular, konuların işlenişinde özgünlükten yoksunluk, tiplerin tasvirindeki psikolojik yoksulluk, sahnede göze çarpma çabaları, dile önem vermeme gibi şeyler, Çehov dönemi tiyatro repertuarının başlıca kusurları idi. Kolay ve ucuz başarı peşinde koşan dramaturgların eserlerine uygun olarak, tiyatronun kendisi de tamamıyla şablonlar (hazır kalıplar) üzerine kurulmuştu. O zamanlar Rus tiyatrosunda, uzun bir dönem süresince meydana gelmiş ismarlama birtakım tipler vardı ki, rejisör, bütün oyun durumlarını bu tiplere uydurmak zorunda idi. Kendi uzmanlık alanlarına göre ustalaşan sanatçılar, bu uzmanlıklarına uygun olarak "İyi Kişi", "Kötü Kişi", "Komik", "Dul Kadın", "Öksüz Kız" gibi rolleri büyük bir rahatlıkla oynardı. Tiyatro yazarları da bu tipleri dikkate alarak eserlerini yazardı. Tiyatroda egemen olan bu zevksizlik dalgası öylesine güçlü idi ki, olağanüstü piyesleriyle Ostrovski bile ikinci plana itilmiş bulunuyordu. O sıralarda henüz sağ olan Ostrovski, Fonvizin'lerin, Puşkin'lerin, Griboyedov'ların, Gogol'lerin yarattığı Rus tiyatrosunun, gözleri önünde nasıl gerilediğini büyük bir acı duyarak izlemekte idi.

Yenilikçi, kültürlü, büyük ve gerçek bir sanatçı olan Çehov, işte böyle bir zamanda sahne edebiyatına el attı.

Yenilikçi Dramaturg Olarak Çehov:

Hikâyelerinde olduğu kadar tiyatro eserlerinde de yenilikçi ve gerçekçi olan Çehov, basmakalıpçılığın, gelenekçiliğın can düşmanı idi. Çehov'a göre tiyatro, insan yaşantısını olduğu kadar insanları da

yapmacıksız göstermelidir. Yine Çehov'a göre, sahne eserlerindeki kişilerden, gerçek yaşamdaki insanlardan farklı bir davranış beklenmemelidir. Çünkü insanlar günlük yaşantılarında "...durmadan birbirlerini öldürmezler, boyuna kendilerini asmazlar, durmadan birbirlerine âşık olmazlar, hep akıllıca konuşmazlar. Daha çok yerler, içerler, gevezelik ederler, saçma sapan şeyler konuşurlar. İşte bütün bunlar sahnede de gösterilmelidir. Bir tiyatro eseri öyle yazılmalıdır ki; kişileri gelsinler, gitsinler, yesinler, içsinler, havadan sudan sözsünler, kâğıt oyunu oynasınlar. Kısacası, sahnede her şey, gerçek hayatta olduğu gibi hem karışık, hem yalın olmalıdır."

Kardeşinin bir tiyatro eseri yazmakta olduğunu haber alan Çehov'un, ona verdiği şu öğütler, yazarın tiyatro üzerine olan görüşlerini yansıtmaları bakımından çok ilginçtir:

"Özgün, elden geldiğince de zeki olmaya çalış. Ama aptal görünmekten de korkma! Tiyatroda elden geldiğince özgür düşünmek gerek. Tiyatroda özgür düşünenler, saçma sapan şeyler yazmaktan korkmayanlardır. Bu arada şunu da söyleyeyim ki, aşk ilanlarının, karıkoca aldatmalarının, öksüz gözyaşlarının, hatta her çeşit gözyaşının çoktan modası geçti. Eserinin entriği olmasa da olur, yeter ki konu yeni olsun. Süslü sözlerden kaçın! Dil, güzel ve yalın olmalıdır. Burunları kızarmış emekli kaptanlar, alkolik gazete muhabirleri, aç yazarlar, veremli kadınlar, ceplerinde beş parası olmayan dürüst gençler, evde kalmış namuslu kızlar, iyi yürekli dadılar... Bütün bunlar çok yazıldı. Artık bunları bir kenara atmalı."

Son Tiyatro Eserleri:

İşte Çehov, böyle bir anlayışın ışığı altında *Vanya Dayı* (1897), *Üç Kız Kardeş* (1901), *Vişne Bahçesi* (1903) gibi hepsi de birbirinden güzel son eserlerini yazdı. Bu piyeslerden hemen hepsinin başlıca konusu, yaşamsal değer taşıyan ciddi bir amaçtan, gelecekte yoksunlaşmaya aydınlarının kaderidir. Bu konu hepsinden güçlü olarak *Vanya Dayı*'da işlenmiştir. *Vişne Bahçesi* ise Çehov'un dramatik yaratıcılık bakımından en üstün eseridir. *Vişne Bahçesi* ideolojik öz bakımın-

dan sosyal, üslup bakımından gerçekçi, yapısı bakımından lirik bir psikolojik-yaşantı dramıdır.

Çağdaşları Arasında Çehov

Çehov yazı hayatına atıldıktan bir yıl sonra Dostoyevski (1881), iki yıl sonra da Turgenyev (1883) ölmüştü. Onun için Çehov'un, Rus edebiyatının iki devi ile tanışmasına olanak yoktu.

Ama Çehov büyük bir yazar olma niteliğini kazandığı sıralarda Tolstoy henüz sağdı. Çehov ilki 1885, ikincisi 1891 yılında olmak üzere iki sefer, Tolstoy'u Yasnaya Polyana'da ziyaret etmişti. Çehov hastalanıp Kırım'a yerleştiği zaman Tolstoy da Kırım'da bulunuyordu.

Çehov Kırım'da, zaten mektuplaşmakta olduğu Gorki ile de karşılaştı. Gorki de o sıralarda verem hastalığına tutulmuş bulunuyordu. Böylece on dokuzuncu yüzyıl ile yirminci yüzyılın sınırında bulunan Rus edebiyatının bu üç büyük kişisi, Kırım'ın Yalta kentinde buluşmuş oldular.

Tolstoy, Çehov'a büyük bir değer veriyor, ona "düz yazının Puşkin'i" diyordu.

Çehov ile Gorki arasında 1898 yılında başlayan mektuplaşma ve kişisel dostluk ise, Çehov'un ölümüne kadar sürdü.

Avrupa'da Çehov

Çehov, 1900 yılından beri yabancı dillere çevrilmeye başlanmıştır. Nitekim yazarın Fransızcaya çevrilmiş ilk eseri, *Mujikler* adı altında toplanmış 12 hikâyeden oluşur ve 1901 tarihini taşımaktadır. Bu 12 hikâye arasında kitaba adını veren *Mujikler*'den başka *Altıncı Koğuş*, *Çukurda* gibi önemli hikâyeler yer almıştır.

Çehov'un piyesleri Birinci Dünya Savaşı'nda, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yabancı ülke tiyatrolarının repertuvarlarında yer almaya başlamıştır.

MAKSİM GORKİ’NİN KALEMİNDEN ÇEHOV

Bir seferinde beni Küçükköy’deki* evine misafirliğe çağırmıştı; küçücük bir arazide iki katlı beyaz bir evi vardı orada. Bana “malikânesini” gezdiriyor, bir yandan da durmadan, heyecanlı heyecanlı anlatıyordu:

“Çok param olsa burada hasta öğretmenler için bir sanatoryum kurardım. Aydınlık bir yapı olurdu, hani, kocaman kocaman pencereleri, yüksek tavanları olan çok aydınlık bir yapı. Mükemmel bir kütüphane kurar, bütün müzik aletlerini bulundurur, arı besler, bostan eker, meyve yetiştirirdim. Onlar için tarım üzerine, meteoroloji üzerine, daha pek çok konuda konferanslar düzenlerdim – öğretmen dediğin her şeyi bilmelidir, ihtiyar, her şeyi.”

Birdenbire susuverdi, öksürdü ve o tatlı, o zarif, insanı ister istemez bütün dikkatiyle onu dinlemeye zorlayan karşı konulmaz çekicilikteki gülümseyişiyle bana şöyle, yan yan baktı.

“Düşlerimi dinlemek seni sıkıyor mu? Bunlardan söz etmek çok hoşuma gidiyor benim. Ülkemizin kırsal kesimlerinde iyi, akıllı, bilgili öğretmenlere ne büyük, ama ne büyük bir gereksinme olduğunu bir bilsen! Rusya’da öğretmenler için çok seçkin koşullar yaratmalıyız, hem de en kısa zamanda, çünkü biliyoruz ki, halkımız dört dörtlük bir eğitim görmezse, devlet kerpiçten yapılmış çürük bir ev gibi çöküverecektir. Öğretmen, işine tutkuyla âşık bir aktör, bir ressam olmalıdır, oysa çocuklarımıza bir şeyler öğretmek için

* Aslında da Türkçe olarak “Küçükköy” diye yazılmıştır. –*Mete Ergin*

köye âdeta sürgüne gider gibi isteksiz giden öğretmenlerimizin kendileri yarı cahil birer ameledir. Karınları doğru dürüst doymaz, hep horlanır, hep ekmeceklerini kaybedecekleri korkusu içinde yaşarlar. Oysa öğretmen dediğin, saygınlığını hiç kimsenin tartışamayacağı bir kişi olarak, o saygıyı köylünün gözünde kendi gücüyle elde edebilmiş, köylünün soracağı her soruya cevap verebilen, köyün en önde gelen kişisi olmalıdır... Yoksa bizim ülkemizde olduğu gibi, kendisine eğitim müfettişi denilen ve eğitim koşullarının düzeltilmesine yardımcı olacağı yerde, bölgeden gelen yazıları dağıtmaktan başka hiçbir şey yapmayan devlet memuru başta olmak üzere herkes tarafından, köy bekçisi tarafından, zengin bakkal tarafından, rahip efendi tarafından, okul müdürü ve köyün ihtiyar heyeti tarafından aşağılanan bir kişi değil. Halkın eğitimini –dikkatini çekerim, halkın eğitimini!– ellerine teslim ettiğimiz kişileri sadaka kabilinden hem de kıskanarak verilen üç beş kuruşa mahkûm etmek ne kadar saçma. Öğretmenlerin paçavralar içinde dolaştığını, bakımsızlıktan harap olmuş rutubetli okullarda soğuktan tir tir titrediklerini, bacaları çekmeyen sobaların dumanlarından zehirlendiklerini, soğuk algınlığından kurtulamadıklarını ve daha otuz yaşına gelmeden larenjit gibi, romatizma gibi, tüberküloz gibi ve daha bir sürü hastalığın pençesine düştüklerini düşündükçe insanın isyan edesi geliyor. Bundan hepimiz utanmalıyız! Öğretmenlerimiz yılın dokuz, on ayını dünyadan uzak geçirir; iki laf edebilecekleri bir insan bulamaz; yalnızlıktan, kitapsızlıktan, oyalanacak bir şey bulamamaktan beyinleri kötürüm olur. Eşlerini dostlarını yanlarına çağırıp misafir edecek olsalar, bu sefer de buldukları yeri beğenmemekle, hani, kurnaz halkın budalaların gözünü korkutmak için çok kullandığı o ‘muhalefet’ kelimesi var ya, onunla suçlanırlar işte... Bütün bunlar çok iğrenç... Üstelik de son derece büyük ve önemli bir iş yapan insanlarla böyle âdeta alay edilmesi... Bir öğretmenle karşılaştığım zaman inan ki ne yapacağımı şaşıryorum – onun o çekingen, perişan hâli yüzünden. Onun bu perişan hâliden sanki ben sorumluymuşum gibi geliyor; sahi söylüyorum!”

Bir an için sustu ve kolunu ileri uzatarak, yumuşak bir sesle şöyle dedi:

“Şu bizim Rusya, ne saçmalıklarla dolu, ne akıl sır erdirilmez bir ülkedir!”

Duru gözleri derin bir üzüntüyle gölgelendi ve gözlerinin kenarlarında beliren incecik kırışıklıklar, bakışına daha bir derinlik kazandırdı. Çevresine bir göz gezdirdikten sonra kendi kendisiyle alay etmeye başladı.

“Al işte – liberal bir gazete ağızıyla koskoca bir başmakale sana. Hadi gel de, gösterdiğin sabrın ödülü olarak sana çay ikram edeyim...”

Çehov genellikle böyleydi. Bir an büyük bir içtenlikle, ciddi ciddi derin konulara dalar, içini döker, bir an sonra da, kendi söylediklerine kendisi güler, kendi kendini alaya alırdı. Ama onun bu kederli, duygulu gülüşünün altında sözcüklerin değerini, düş kurmanın değerini bilen bir kişinin üstü kapalı, inceliklerle dolu kuşkuculuğu sezilirdi. Bu gülüşünde ayrıca, onun o gönülçelen alçakgönüllülüğünden, ince sezgi yeteneğinden de bir şeyler bulunurdu.

Yürüye yürüye eve dönerken hiç konuşmadık. Ilık, pırıl pırıl bir gündü; parlak güneş ışınları altında şavkıyan dalgaların sesi duyuluyordu. Vadiden bir köpeğin sevinçli havlamaları geliyordu; kim bilir neye seviniyordu hayvan. Çehov kolumu tuttu ve konuşması öksürüklerle kesilerek şöyle dedi:

“Çok utanç verici ve çok hazin bir şey, ama gerçektir; köpeklerin hâlini bile kıskanan pek çok insan var...”

Sonra gülererek ekledi:

“Bugün ağızımdan hep bunakça laflar çıkıyor; yaşılanıyorum herhalde.”

• • •

Sık sık şuna benzer sözler işitirdim ondan:

“Dinle bak, bugün bir öğretmen geldi... Adamcağız hasta, karısı da var; onun için bir şey yapabilir misin? Şimdilik ben kendisine bir parça yardımda bulundum...”

Ya da:

“Gorki, dinle! Bir öğretmen var, seninle tanışmak istiyor. Adamcağız hasta, yatalak. Bir gidip görsen, ne dersin?”

Veya:

“Bir hanım öğretmen kendisine kitap yollamamızı rica ediyor...”

Bazen bu “öğretmen”i onun evinde bulurdum; genellikle sıkılgan, utancından kıpkırmızı kesilmiş, bir sandalyenin ucuna ilişmiş, elinden geldiğince düzgün ve “kültürlü” konuşabilmek için sözcükleri özenle seçen, yahut yazarın gözüne aptal görünmemek tasasıyla besbelli o anda aklına geliveren konularda Anton Pavloviç’i soru yağmuruna tutan ve utangaçlığı hastalık derecesine varan kişilerin o aşırı senlibenli tavrıyla konuşan biri olurdu bu.

Anton Pavloviç saçmasapan konuşmaları dikkatle dinlerdi; keuderli gözlerinde tutuşan bir gülücükle şakaklarındaki kırışıklıklar oynar, yumuşacık pes sesiyle konuşmaya başlardı. Hayattan alınmış öyle sade, öyle yalın sözcükler kullanırdı ki, konuğu hemen rahatlar, akıllı görünmek için çabalamaktan vazgeçer, bunun bir sonucu olarak da hem daha akli başında, hem de daha ilginç bir kişi hâline gelirdi...

Bu öğretmenlerden birini hatırlarım –uzun boylu, sıska, soluk benizli ve zayıf yüzünden çenesine doğru yaşlı yaşlı sarkan upuzun, kanca gibi burnu olan bir adamdı bu–, Anton Pavloviç’in karşısına oturmuş, kara gözlerini onun yüzüne dikmiş, hastalıklı, bas bir sesle, tekdüze, durmadan konuşuyordu:

“Çocukluk çağında okurken, içinde yaşanan ortamdaki alınan bu gibi izlenimler toplanı toplanı öyle bir ruhsal birikim oluşturur ki, artık çevredeki dünyaya asla nesnel bir davranış gösterilemez hâle gelinir. Dünya, pek tabii, kendi kafamızdaki dünya kavramından başka bir şey değildir...”

Sözünün burasında konuyu felsefeye çevirdi ve buz üstünde kayan bir sarhoş gibi basmadık yer bırakmadı.

Çehov sakın bir sesle nazik nazik sordu: “Söylesenize bana, sizin köyde çocukları döven biri varmış, kimdir o?”

Öğretmen sandalyesinden fırlayarak kalktı ve öfkeyle kollarını savurmaya başladı.

“Ne demek? Ben miyim yani? Asla! Dövmüşüm, ha?”

Küskün bir tavrıyla homur homur homurdanıyordu öğretmen.